

Släktföreningen 70 år, Wiurila augusti 2017 Glimtar från vår släkts historia

Kära fränder, vänner,

Tack Mathias för de vänliga orden. Som nämnt så har jag blivit ombedd att kåsera litet kring släkten inför detta jubileum. Släktföreningen är 70 år. Man kunde kanske kunna tänka sig att fästa blicken på händelserna kring dess tillkomst, men då de är väl dokumenterade i Prof. Lönnqvists bok om släkten, tänkte jag säga några ord om vår anfader den första Justander och samhället och tiden han levde i.

Till flydda tider återgår
Min tanke än så gärna,
Mig vinkar från förflutna år
Så många vänlig stjärna.

Många av oss har läst om vår tidiga historia – hur riket, Sverige/Finland blev till. En trevlig skildring finns i Jan Guillous böcker om Arndt. Vi minns att det hela börjar med familje- och hövdingaduster som utmynnar i en stat med kung och lag och ordning. En del av ordningen var vapenmakten som kungen köpte dels genom att ge skattefrihet åt dem som kunde ställa upp häst och ryttare. Detta kallades ”örs” = häst, jfr engelskans ”horse”. Kunde man inte vid senare tillfälle ställa upp häst så togs skattefriheten bort och man återgick till den skattebetalande allmogen. Systemet fungerade såvis till 1400-talet då kungen belönade dessa ridare (jfr ritter, chevalier, cavaleri) med sköldebrev som var ärftliga. Erik XIV inrättade 1561 enligt kontinentalt mönster greve och friherrevärdigheter för att stärka sin ställning med trogna anhängare och se mäktigare ut. Hans bror Johan III gjorde adelskapet helt ärftligt. Detta hängde ihop med stadfästandet av riksdagens ställning i riket. Riksdagen bestod ju av de fyra stånden och för 400 år sedan 1617 fick riket sin första Riksdagsordning, som för adelns del stadgade att varje adelsman var skyldig att infinna sig vid riksdagarna, men i överläggningar och vid beslutsfattande på Riddarhuset skulle endast en av var släkt få delta. Högadeln tillförsäkrades ett övervägande inflytande genom omröstning klassvis. Man bör också notera att adeln gavs monopol på de högsta riksämbetena. 1789 års riksdag fråntog adeln nästan alla dess privilegier.

Alltnog, Sverige hade av Erik XIV fått en adel med titlar, men trots det var landet i början av 1600-talet ett okänt och glest befolkat jordbruksland i Europas utkant med omkring 1,1 miljoner invånare av vilka drygt 300 000 bodde i den finska riksdelen. Det fanns få och mycket små städer. Stockholm som var den största staden hade 10 000, Åbo hade 6 000 invånare. Utlänningar som passerade Stockholm skrev att getter betade på de platta och gräsbevuxna hustaken. Det fanns inget universitet (Uppsala förde en tynande tillvaro) och inget gymnasium i hela riket. Det fanns ingen svensk litteratur att tala om. Sverige hade ingen skriven författning, en medeltida förvaltning och obetydlig handel med omvärlden. Det fanns inga fasta svenska diplomatiska kontakter utomlands. Och ingen utländsk ambassadör bodde i Stockholm. Drygt sextio år senare, då Sverige är som störst finns det trots alla krig, missväxtår och epidemier, en befolkning som är betydligt större. Över en och en halv miljon invånare för den västra riksdelen och cirka 400 000 för den östra. Det svenska riket har med Åbo akademi fem universitet och många andra skolor. Det finns flera författare som skriver på svenska och inte bara på latin! Det finns en spirande inhemsk kultur både på svenska och finska. I denna dynamiska period med snabba och genomgripande förändringar för hela befolkningen, har tack vare kriget och de expanderande gränserna och kulturupplevelserna i främmande länder många tusen söner från bondehem, hantverks, köpmans och prästhem genom egen energi och tapperhet och intelligens avancerat på en, två eller tre generationer till ämbetsmän,

kyrkoherdar och biskopar i Sverige och i Finland. Många blev även adlade och fanns redan efter en eller två generationer på höga poster, som till exempel ätten Armfelt. Militärbanan var ofta en väg till adlandet, vilket kunde leda till vidare samhällslig status, bättre giftermål, jordegendomar etc.

Den för oss alla kända Per Brahe (Sveriges mäktigaste och rikaste man) kom att spela en stor roll i Finlands historia, som vicekung av Finland. Ett av områdena han gynnade var bildning av folket. År 1640 grundades Åbo Akademi, med från början tre fakultet: teologisk, juridisk och filosofisk. Lite senare kom även en medicinsk fakultet. Av de elva första professorerna var nio från den västra riksdelen. Då det var ont om mynt fick professorerna sin lön in natura, dvs i olika varor som bönderna betalade i skatt. De svenskspråkiga studenterna lärde sig finska, ingen kunde bli präst eller tjänsteman i finsktalande trakter utan att tala finska. Per Brahe, som djupt beklagade att han inte hade lärt sig någon finska själv, uppmanade den unga adeln att lära sig finska. Åbo akademi fick Finlands första tryckeri, och i staden utvecklades en finskspråkig litteratur.

Vi är därvid framme vid den äldsta stamfadern, Eric Johan Justander. Det är oklart vem hans far var, men vi vet att han föddes 1623 och uppfostrades som fosterson hos rådmannen Henrik Tawast. Han studerade för de bästa lärda i Åbo (bl.a. Michael Wexionius (Gyldenstolpe)). Justander fungerade som opponent vid disputationer vid vilka Per Brahe skall ha varit närvarande. Denne fäste uppenbarligen också uppmärksamhet vid den unge mannen, som under studietiden sysslade med att på olika språk skriva gratulations- och sorgedikter i böcker och till familjetillfällen. Ett viktigt prov på det blev hans sorgedikt på inte mindre än 344 verser, ”Ultima Justa”, i anledning av Per Brahes makas Christina Catharina Stenbocks död 1650. En del av sina familjedikter skrev Justander på finska, vilket var ytterst ovanligt då det vid den tiden inte egentligen fanns ett finskt skriftspråk. Till rektorsinstallationen 1650 hade han översatt skådespelet Tuhlaajapoika (”den förlorade sonen”) att framföras av studenterna, vilket var det första verket i finskspråkig dramatik. Tyvärr har texten gått förlorad. Justander blev magister 1653 med speciell rekommendation av Brahe och följande år blev han utsedd till bibliotekarie hos Brahes svåger, riksmarskalken Johan Oxenstierna i Stockholm. Samma år blev han utnämnd till professor i skaldekonst eller poesi, den förste i ämnet vid Kungliga Akademien i Åbo. Motiveringen, även understödd av Brahe, gällde inte enbart de konstnärliga, han var av finsk nationalitet och därmed besatt förutsättningar att komma tillrätta här. Som sidosyssla och antagligen för att få mer regelbunden inkomst började han översätta Åbo hovrätts förordningar till finska och utvecklade som den förste det finska lagspråket. År 1678 utnämndes Eric Justander till kyrkoherde i Virmo och fick även titeln kontraktsprost. Han kom därmed att höra till de första representanterna för det lärda ståndet av finländskt ursprung. Vi har här att göra med en anfader som genom sina personliga egenskaper tog vara på de möjligheter som livet bjöd på. Han var en banbrytare i fråga om den finska kulturen och språket. Han utvecklade och styrde diktandet på finska från en akademisk stil mot en folktradition (Han omnämns av flera språkforskare, bl.a. prof Vilho Suomi ser honom som en banbrytare - borde man inte se en universitetsavhandling om honom och hans verk?). (Vi skall komma ihåg att finskan var ett starkt språk under den svenska tiden, hela medeltiden ända till stormaktstiden. Mälardalen/Roslagen och Egentliga Finland hade verkligt starka band och utgjorde kärnan i riket. Svenska kungar kunde ofta finska, såsom Gustaf II Adolf (som talade elva språk).) (Som en parentes om vår släkts insatser i det finska språkets befrämjande, kan nämnas att en senare ättling kom att studera det finska språkets ursprung. Dvs August Ahlqvist Oksanen, en av det finska språkets grundgestalter och fennougristikens grundare, vars farmor var Charlotta Standertskjöld gift Nordenstam. Ahlqvist var bl.a. rektor för Helsingfors Universitet och blev statsråd. Man kan också som en kuriositet nämna att han översatt ett geografiskt verk från tyska till finska vilket blev den första läroboken i geografi, och gav det finska språket orden ” maapallo, napapiiri, päiväntasaaja ja siirtomaa”. Ahlqvist var JV

Snellmans elev och samtida med språkforskaren M A Castrén, Andreas och Mathias anfäder på möderne).

Vi känner till hur det sedan gick med familjen Justander. Tre generationer senare blev Henrik Johan Justander adlad och fick namnet Standertskjöld, fast adeln vid denna tid hade mist många privilegier hade adelskapet ännu en stor samhällelig betydelse. I Finland ända till 1905 en politisk betydelse, genom ståndslanddagarna.

Händelserna kring Henrik Johan Justanders adlande år 1772 efter Gustaf III statskupp, tänkte jag inte heller gå in på desto vidare, då vi har en fin skildring därav i Prof. Lönnqvists bok. Jag vill bara återkalla i minnet att Finland skiljdes från moderlandet 37 år senare och våra anfäder måste finna sig i en ny situation - att göra karriär i det ryska imperiet. Det är värt att noteras att i den ryska militären måste officerarna vara adliga. De finska adelsmännen som begav sig till Ryssland hade några stora fördelar. De var hungriga och välutbildade (de skiljde sig också genom sin skandinaviska kultur) och de stödde ofta varandra. Vi finner därför att en hel mängd unga finländska adelsmän avancerade rätt snabbt i den ryska militären. Vi finner 4 generaler, 4 överstar och 6 kaptener Standertskjöld i rysk tjänst under 1800-talet. Vi tänker på generalen Carl August Standertskjöld, översten Hugo Standertskjöld osv. Men också på generalen Johan Mauritz Nordenstam, vars mor var Charlotta Standertskjöld. Han var inte bara lantmarskalk (dvs talman för adeln vid landdagarna), han var också bla ordförande för senatens ekonomie departement, dvs landets statsminister. Han behöll den posten i 24, Finalnds tillsvidare längst sittande. Han fick mycket till stånd, bla inom undervisning, ekonomi, transport (vägar, vatten, järnvägen till Tavastehus och St Petersburg). Han översåg bildandet av brandkårsverksamheten som vi har i dag. Tex Helsingfors brandkår hedrar hans minne genom att i sitt stora mötesrum ha hans porträtt i centrum.

Man bör också nämna Bruno Standertskjöld som var kejsarens livmedicus och statsråd. En nan som inte får glömmas är Oskar Starck, vars mamma var född Standertskjöld. Han var amiral i den ryska flottan och den ryska Stillahavsflottans befälhavare under rysk-japanska kriget. Han gjorde också en stor insats i att rädda flyktingar från Vladivostok till Shanghai efter revolutionen.

*****

Vår släkt blomstrade alltså under 1800-talet. Den var då som störst och var framgångsrik. Olika senare skeden och öden har gjort att den nu är mindre. Vårt samhälle har också förändrats under de senaste 100 åren. Vi kan kanske då fundera över behovet av/vikten av en släktförening. Vi kan diskutera denna fråga vidare under dagens samvaro, men jag vill bara säga att den förankrar oss med vår egen person historia, vårt lands historia och ett kulturarv, ett kulturarv som vi alla delar och bör föra vidare. Vi bör se familjeband och traditioner som en styrka och inte som en black om foten.

Med vetskapen om sitt kulturarv strävar/vinnlägger sig individerna/medlemmarna att göra sitt bästa, att inte göra bort sig och att aktivt delta i dagens samhälle var och en på sitt lilla sätt.

Verner von Heidenstam diktade:

”Yvs ej av fädrens ära envar har blott dock sin,
Kan du ej skölden bära är han ej heller din”.